Чернобай Л. І.

*кандидат економічних наук, професор,
професор кафедри менеджменту і міжнародного підприємництва
Національного університету «Львівська політехніка»*

Ясінська Т. В.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту і міжнародного підприємництва
Національного університету «Львівська політехніка»*

Кузів О. П.

*студентка
Національного університету «Львівська політехніка»*

Chernobay Liana

*Candidate of Economic Sciences, Professor,
Professor at Department of Management and International Business
National University «Lviv Polytechnic»*

Yasinska Tetyana

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at Department of Management and International Business
National University «Lviv Polytechnic»*

Kuziv Olena

*Student
National University «Lviv Polytechnic»*

ДОСЛІДЖЕННЯ РИНКУ ПРАЦІ В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ-РЕЦИПІЄНТАХ УКРАЇНСЬКИХ ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ У КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Анотація. У статті застосовано комплексний підхід до дослідження проблеми впливу трудової міграції на реалізацію Цілі сталого розвитку 8 «Гідна праця та економічне зростання», який базується на теорії трудової міграції та концепції сталого розвитку. У результаті виконання дослідження запропоновано систему показників, яка включає чотири групи, що відповідають актуальним проблемам на ринку праці України. За допомогою запропонованої системи показників досліджено вплив трудової міграції населення на сучасні проблеми ринку праці України, до яких відносяться: невідповідність навичок шукачів роботи тим вимогам, які встановлюють роботодавці; низька продуктивність праці; скорочення та старіння населення; низький рівень участі жінок у робочій силі. Зазначені проблеми досліджено на прикладі України та країн-реципієнтів українських трудових мігрантів.

Ключові слова: сталий розвиток, ринок праці, трудова міграція, продуктивність праці, роботодавець.

Вступ та постановка проблеми. У ХХІ ст. питання сталого розвитку набули значної актуальності і стали успішною альтернативою поширеній парадигмі економічного зростання. На Саміті ООН зі сталого розвитку в рамках 70-ї сесії Генеральної Асамблеї, що відбувся у вересні 2015 р., був прийнятий Порядок денний розвитку після 2015 р. У підсумковому документі Саміту «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року», до якого приєдналася й Україна, було проголошено 17 Цілей сталого розвитку [1]. Однією з пріоритетних для України цілей стало забезпечення гідної праці та економічного зростання. У цьому контексті особливої актуальності набувають дослідження у сфері вітчизняного ринку праці та трудової міграції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання сталого розвитку загалом та ринку праці зокрема широко обговорюються у світі науковцями, політиками та практиками. Особливо активізувалися подібні дискусії після проголошення Цілей сталого розвитку ООН.

Так, Доповідь Римського клубу 2018 р. [2], що присвячена актуальним світовим тенденціям глобалізму та сталого розвитку, хоча й погоджується з виокремленими ООН проблемними сферами та орієнтирами світового

розвитку, критикує підходи даної організації до реалізації визначених 17 цілей. Насамперед члени Римського клубу акцентують увагу на неузгодженості соціально-економічних цілей з екологічними, оскільки короткочасне економічне зростання для підвищення добробуту населення неминуче призводить до вичерпання природних ресурсів, скорочення біологічного різноманіття та забруднення атмосфери. У Доповіді також піддаються критиці досі актуальні у світі ідеї капіталізму та фінансових спекуляцій. Натомість автори пропонують альтернативний підхід до розвитку глобальної системи, що полягає у концентрації на стійкому розвитку, збереженні екосистем, підвищенні загального добробуту та навіть концепції єдиного світового уряду.

Ключова ідея Доповіді Римського клубу 2018 р. полягає у тому, що світ стоїть на порозі грандіозних змін і потребує перегляду застарілих ідей, способів мислення та підходів до вирішення проблем. Світове співтовариство має гідно прийняти виклики часу і бути відкритим до нових методів в аналізуванні звичних явищ. Важливим у цьому процесі є відхід від старих і не завжди коректно інтерпретованих економічних теорій, що увійшли у світову економічну теорію як фундаментальні, проте, на

жалі, через свою надмірну узагальненість і спрощеність не відповідають сучасним світовим тенденціям.

Однією з найважливіших цілей сталого розвитку в економічному контексті є Ціль 8 «Гідна праця та економічне зростання». За визначенням ООН Ціль 8 «Гідна праця та економічне зростання» передбачає «сприяння поступальному, інклюзивному та сталому економічному зростанню, повній і продуктивній зайнятості та гідній праці для всіх» [3]. Національна політика з досягнення Цілі 8 спрямовується на «стале економічне зростання, забезпечення високої продуктивності виробництва, підвищення рівня зайнятості населення, насамперед молоді, створення добре оплачуваних робочих місць та реалізації потенціалу економічно активної частини населення» [4]. На національному рівні реалізацію Стратегії сталого розвитку ЦСР 8 було визнано засобом досягнення інших 16 цілей, а також кінцевою метою Порядку денного до 2030 р.

На нашу думку, процес аналізування та реалізації в Україні Цілі сталого розвитку 8 «Гідна праця та економічне зростання» також вимагає оновлених методів та підходів до дослідження, що спираються на актуальні тенденції розвитку національної економіки та предметної галузі цього дослідження.

Метою даної роботи є дослідження стану, тенденцій, проблем сучасного ринку праці України; проведення порівняльного аналізу проблем на ринку праці України та країн-реципієнтів української трудової міграції; надання рекомендацій щодо реалізації цілей сталого розвитку у сфері праці та трудової міграції.

Результати дослідження. Розглянемо актуальні тенденції ринку праці в Україні у 2020 р. відповідно до доповіді тодішнього голови НБУ Я. Смоля на Щорічній дослідницькій конференції Нацбанку України та Нацбанку Польщі «Ринок праці та монетарна політика». У даній доповіді було виокремлено п'ять характеристик сучасного вітчизняного ринку праці [5]: невідповідність навичок шукачів роботи тим вимогам, які встановлюють роботодавці; низька продуктивність праці; скорочення та старіння населення; трудова міграція; низький рівень участі жінок у робочій силі.

Особливої уваги у цьому переліку заслуговує елемент трудової міграції, що являє собою «переміщення громадян України, пов'язане з перетинанням державного кордону, з метою здійснення оплачуваної діяльності в державі перебування» [6].

За даними Державної служби зайнятості, у 2020 р. суб'єктами господарювання, що надають послуги з посередництва у працевлаштуванні за кордоном, було працевлаштовано 86 327 громадян України, із них 19,9% – на Кіпрі, 17,8% – у Польщі, 9,9% – у Німеччині, 8,2% – у Великій Британії та 7,2% – у Греції [7]. Першість Кіпру у даному переліку пояснюється наявністю там офісів крьюнгових компаній, що займаються працевлаштуванням моряків, тобто дана статистика не поширюється на всі професійні групи громадян. Окрім того, вищенаведена інформація стосується офіційно працевлаштованих посередницькими агентствами громадян України. Проте, як відомо, більшість українців займається пошуком роботи самостійно. Відповідно до статистики Державної прикордонної служби, у 2020 р. було здійснено 8,2 млн пропускних операцій (в'їзду/виїзду) із Польщею (25% усіх пропускних операцій), 3,8 млн пропускних операцій з Угорщиною (11%) та 2,9 млн – із Росією (9%) [8].

З огляду на те, що методології Державної служби статистики України, ООН та МОП мають певні відмінності та не дають вичерпної інформації про кількість українців, що ідуть працювати за кордон, уважаємо за

доцільне спиратися на дані Державної служби статистики за 2015–2017 рр., коли востаннє було проведено ґрунтовне дослідження зовнішньої трудової міграції з України. За його результатами було визначено топ-3 країни спрямування українських трудових мігрантів: Польща (38,9%), Росія (26,3%) та Італія (11,3%) [9].

Окрім цього, відповідно до даних дослідження Центру економічної стратегії України, відомо, що у 2017 р. у трудовій міграції було задіяно близько 4 млн осіб, з яких 2,6–2,7 млн перебували за кордоном постійно [10].

Трудова міграція населення є суперечливим явищем для економіки країни-донора, оскільки містить у собі як переваги, так і недоліки для її економічного зростання. Залежно від того, які чинники трудової міграції – позитивні або негативні – мають більший вплив на економіку країни, можна робити висновки про її доцільність.

Проаналізуємо роль трудової міграції у реалізації в Україні Цілі сталого розвитку 8 «Гідна праця та економічне зростання» загалом та у подоланні вищеназаних проблем невідповідності навичок шукачів роботи вимогам роботодавців; низької продуктивності праці; скорочення та старіння населення; низького рівня участі жінок у робочій силі.

У табл. 1 наведено характеристики ринку праці України та головних країн – реципієнтів українських трудових мігрантів за відповідними категоріями.

1. Невідповідність навичок шукачів роботи вимогам роботодавців.

Згідно з даними опитувань бізнесу наприкінці 2019 р., третина українських підприємств зазначала брак робочої сили відповідної кваліфікації серед ключових факторів, що обмежують виробництво [5]. У цьому явищі можемо прослідкувати вплив зовнішньої трудової міграції, яка спричиняє відплив кваліфікованих кадрів, що, з одного боку, призводить до збідніння трудового потенціалу України, а з іншого – знижує ефективність державних інвестицій в освіту (через оплату навчання на місцях державного замовлення).

У контексті проблеми невідповідності навичок шукачів роботи вимогам роботодавців пропонуємо порівняльний аналіз України та країн – реципієнтів української трудової міграції за такими позиціями: рівень охоплення населення вищою освітою (підіндекс Глобального інноваційного індексу); рівень безробіття; частка зайнятих із вищою освітою.

Варто зазначити, що за показником охоплення населення традиційного офіційного віку навчання вищою освітою результат України є високим – 82,7% (14-е місце зі 131). Водночас показники країн – реципієнтів української робочої сили є нижчими, зокрема у членів ЄС Польщі та Італії це 67,8% (34-е місце) та 61,9% (44-е місце) відповідно. Разом із цим рівень охоплення населення вищою освітою у РФ є близьким до українського – 81,9% (17-е місце).

Проте важливо врахувати, що поруч із нарощуванням обсягів освітньої підготовки в Україні спостерігається зниження якості освітніх послуг, деформація інфраструктурного устрою освітньої системи [1] та невідповідність обсягів і напрямів підготовки кадрів потребам ринку.

Станом на 01.01.2021 послуги Державної служби зайнятості отримували 1,2 млн громадян, із них 459 тис осіб мали статус безробітного. За освітою: 49% зареєстрованих безробітних мали вищу освіту, 34% – професійно-технічну, 17% – загальну середню освіту [11]. Статистика ілюструє, що високий рівень охоплення населення вищою освітою не гарантує відповідний рівень зайнятості.

Таблиця 1

Порівняльний аналіз проблем на ринку праці України та країн – реципієнтів української трудової міграції

№ п/п	Характеристика ринку праці України	Відповідний рейтинг або показник*	Країни			
			Україна	Польща	РФ	Італія
1.	Невідповідність навичок шукачів роботи вимогам роботодавців	Рівень охоплення населення вищою освітою (ГІІ) у 2020 р., %	82,7 (14 місце)	67,8 (34 місце)	81,9 (17 місце)	61,9 (44 місце)
		Рівень безробіття у 2019 р., %	8,88 (51 місце)	3,47 (135 місце)	4,59 (105 місце)	9,89 (43 місце)
		Частка зайнятих із вищою освітою, %	57,8**	87***	88***	74***
2	Низька продуктивність праці	Індекс продуктивності праці 2020 р., місце	116	50	64	23
		Ефективність ринку праці (Індекс конкурентоспроможності) 2019 р., місце	59	70	62	90
3.	Скорочення та старіння населення	Природний приріст, скорочення у 2020 р., на 1 000 осіб населення	-6,12	-0,78	-0,69	-3,45
		Частка населення у віці 65+, 2019 р., %	16,7	18,1	15,1	23,0
		Очікувана тривалість життя у 2020 р., років	72,50	79,27	72,99	84,01
		Рейтинг старіння населення Lancet у 2017 р., місце зі 195	179	88	160	5
4.	Низька залученість жінок у робочій силі	Частка зайнятого населення жіночої статі у 2019 р., % до населення у віці 15 років і старше	52,9 (чоловіки - 64,0)****	46,4 (чоловіки - 63,0)	48,7 (чоловіки - 51,3)*****	36,7 (чоловіки - 53,8)
		Рівень заробітних плат жінок у 2019 р., % до заробітної плати чоловіків	77,2	88,5	71,7	94,4
		Рівень безробіття жінок порівняно з рівнем безробіття чоловіків у 2019 р., %	7,8 (чоловіки - 9,1)	3,6 (чоловіки - 3,0)	4,4 (чоловіки - 4,8)	11,1 (чоловіки - 9,1)

*Перелік рейтингів та показників згруповано автором самостійно

**У віці 20–64 років із базовою вищою освітою, 2019 р.

*** У віці 25–64 років зі ступенем бакалавра або еквівалентним, 2020 р.

**** У віці 15–70 років

***** 2018 р.

Частково саме з причини невідповідності навичок шукачів роботи вимогам роботодавців і попри те, що попит бізнесу на робочу силу був значним, рівень безробіття в Україні у четвертому кварталі 2019 р. становив досить суттєві 8,88%. Вищим з аналізованої групи країн є тільки показник Італії – 9,89%. Рівень безробіття у Польщі та РФ – 3,47% і 4,59% відповідно.

Частка зайнятих із вищою освітою в Україні попри високий рівень охоплення населення вищою освітою становить лише 57,8%. Натомість в аналізованих державах ситуація краща: у Польщі – 87%, РФ – 88% та Італії – 74%. Низький показник України, на нашу думку, пояснюється несинхронізованістю пропозиції ринку освітніх послуг та попиту ринку праці, а також високим рівнем трудової міграції населення (зокрема, висококваліфікованого): за даними Державної служби зайнятості, у 2020 р. із загальної кількості працевлаштованих за кордоном близько половини (49,5% осіб) мали вищу освіту [7].

Потреба закордонного ринку у відповідних фахівцях має стимулювати внутрішній розвиток системи освіти та підготовки кадрів, яка в силу поширеності трудової міграції за кордон має реагувати на сучасний попит не тільки на внутрішньому, а й на зовнішньому ринку. Задля підвищення ефективності державних інвестицій в освітню сферу, забезпечення відповідності обсягів та напрямів

підготовки кадрів потребам ринку праці, зниження рівня безробіття та підвищення економічної активності населення, що в сукупності сприятиме досягненню ЦСР 8, доцільними є такі заходи з боку держави:

- оптимізація обсягів та структури державного замовлення шляхом синхронізації попиту на ринку праці та пропозиції ринку освітніх послуг;

- перегляд актуального та спрямування підвищеного державного фінансування для підготовки у закладах вищої освіти дефіцитних кадрів;

- спрямування зусиль ЗВО на поліпшення якості освітніх послуг та орієнтацію освітніх програм на потреби ринку праці, а не на отримання якомога більшого обсягу державного замовлення;

- перегляд освітніх програм на предмет їх відповідності потребам ринку;

- оновлення матеріально-технічної бази освітнього комплексу;

- моніторинг працевлаштування випускників ЗВО;

- надання поруч із професійними знаннями «м'яких» навичок (soft skills), якими вважаються неспеціалізовані, міжпрофесійні навички, які дають змогу фахівцю адаптуватися до нових умов, виконувати нестандартні завдання, змінювати сферу зайнятості.

2. Низька продуктивність праці.

Продуктивність праці відображає ефективність використання ресурсів підприємства і виражається у кількості виробленої продукції за одиницю часу.

Для аналізу даної категорії доцільно використати такі показники:

1. Індекс продуктивності праці (відношення реального індексу виробленої продукції до індексу вкладеної праці), який показує, наскільки ефективно використовується робоча сила для отримання виходу продукції.

2. Ефективність ринку праці (підіндекс Глобального індексу конкурентоспроможності) показує здатність компанії гнучко керувати робочою силою та швидко наймати та звільняти працівників, а також дозволяти коливання заробітної плати без значних соціальних збоїв.

Як видно з даних табл. 1, позиції України у цих індексах є суперечливими. Відповідно до рейтингу Міжнародної організації праці, за індексом продуктивності праці Україна займає 116-е місце. Натомість аналізовані держави мають набагато вищий рівень продуктивності праці: Польща – 50-е місце, РФ – 64-е та Італія – 23-е місце. Проте за підіндексом індексу конкурентоспроможності «ефективність ринку праці» Україна є лідером серед аналізованих держав і займає 59-е місце (Польща – 70-е, РФ – 62-е, Італія – 90-е). Це свідчить про те, що робоча сила в Україні використовується недостатньо ефективно, але гнучкість управління нею на високому рівні.

Як відомо, практика роботи за кордоном є джерелом професійного та життєвого досвіду за рахунок підвищення кваліфікації та набуття специфічних навичок, характерних для потреб ринку країни працевлаштування. У країні працевлаштування трудові мігранти, як правило, змушені додатково підтверджувати свої професійні знання, а в процесі роботи підвищують свою кваліфікацію за рахунок доступу до відповідних курсів і новітнього обладнання. Важливим елементом є також набуття т. зв. *soft skills* та підвищення рівня підприємницької культури, продуктивності праці. Тому, на нашу думку, зовнішня трудова міграція українців за кордон може бути допоміжною у питанні підвищення продуктивності праці в Україні за умови, що трудові мігранти матимуть достатні стимули повернутися на батьківщину.

3. Скорочення та старіння населення.

Низький рівень відтворення населення у комбінації зі зростанням тривалості життя збільшує навантаження на працююче населення з боку людей на утриманні, що, своєю чергою, у випадку України підвищує рівень неформальної зайнятості. Окрім того, потреби соціального захисту для населення пенсійного віку спричиняють додаткове навантаження на державний бюджет і відволікають державні кошти від потенційних інвестиційних витрат [5], тим самим зумовлюючи нижчі темпи зростання потенційного ВВП.

Зовнішня трудова міграція у даному разі:

1) спричиняє відтік населення працездатного віку з країни, що, своєю чергою, призводить до збільшення частки населення непрацездатного віку у загальній структурі населення і зниження доданої вартості, створюваної всередині країни;

2) може впливати на рівень народжуваності та тривалість життя за рахунок підвищення доходів та рівня життя населення під впливом переказів мігрантів.

Проаналізуємо динаміку грошових переказів до України з-за кордону в 2014–2020 рр. Так, сума грошових переказів до України з-за кордону стабільно зростала протягом 2014–2018 рр. У 2019 р. спостерігався спад на 18,8%, що, найімовірніше, можна пов'язати з поширенням у світі коронавірусу COVID-19 та загальним економічним спа-

дом. Проте вже в 2020 р. обсяги переказів з-за кордону відновлюються: за три квартали 2020 р. в Україну було переказано 98,9% суми переказів за попередній рік. Такої тенденції можна очікувати й надалі.

У контексті проблеми скорочення та старіння населення пропонуємо розглянути такі показники: природний приріст, скорочення населення; частка населення у віці 65+; очікувана тривалість життя; рейтинг старіння населення (Lancet).

Проблема скорочення та старіння населення є актуальною не тільки для України, а й для високорозвинених європейських держав. Разом із цим з аналізованої групи держав саме в Україні найвищий рівень скорочення населення (-6,12 осіб на 1 000 осіб наявного населення). У Польщі цей показник становить -0,78, у Росії – -0,69, в Італії – -3,45. Щодо частки населення у віці старше 65 років, то найбільше осіб за даним показником є у Італії – 23%, дещо менше у Польщі – 18,1%, в Україні і Росії – 16,7% та 15,1% відповідно.

Важливим є показник очікуваної тривалості життя, який у країнах із вищим рівнем життя та більш доступними та якісними послугами охорони здоров'я (Польща та Італія) є вищим, аніж в Україні та Росії: для Польщі та Італії – 79,27 і 84,01 роки відповідно, тоді як для України і РФ – 72,50 і 72,99 роки відповідно.

Особливої уваги в контексті старіння населення заслуговує дослідження групи вчених зі США, Норвегії та Іспанії, опубліковане у фаховому виданні Lancet та присвячене швидкості старіння населення залежно від наявності хронічних захворювань. Науковцями було проаналізовано 92 хронічні хвороби, ймовірність розвитку яких зростає у квадраті зі збільшенням віку та які в підсумку ведуть до незворотного погіршення фізичних або розумових здібностей пацієнта. У результаті дослідження було визначено, що середньостатистичний житель планети старіє, тобто набуває комплексу даних хронічних хвороб, у віці 65 років. Проте в деяких країнах люди досягають даного рівня захворювань раніше, а в деяких – пізніше, що дає змогу визначити т. зв. «еквівалентний вік щодо світового 65-річчя» [13].

Отже, за результатами вищезгаданого дослідження, яке датується 2017 р., жителі України досягають середньостатистичного 65-річчя у віці 57,4 роки (це 179-та позиція зі 195 країн). Результат РФ дещо кращий – 59,2 роки і 160-та позиція. Для жителів Польщі 65-річний вік настає у 63,9 роки (88-та позиція), а абсолютним лідером є Італія, у якій еквівалентним віком до світових 65 років є 74,8 (5-та позиція). За словами науковців [14], ще не визначено роль чинників, що впливають на пізніший прихід старості, проте серед них можуть бути підвищена фізична активність, відмова від куріння або ефективніше організована система медичної допомоги. Швидше старіння організму, що спостерігається в Україні, спричиняють зменшення кількості робочої сили, а також збільшення витрат на охорону здоров'я, тому є вкрай негативним ефектом і вимагає реакції від керівництва країни та осіб, що мають вплив на систему охорони здоров'я.

4. Низька залученість жінок у робочій силі.

Попри те, що на законодавчому рівні в багатьох державах закріплена рівність чоловіків і жінок, сучасні світові тенденції ринку праці є такими, що жінки змушені виборювати рівні з чоловіками можливості працевлаштування та професійного розвитку. На практиці це являє собою непростий і досить тривалий процес, який у різних країнах протікає більш чи менш ефективно.

Небезпека і водночас можливість полягає у тому, що якщо залучення жінок у робочій силі недостатнє, відбу-

вається сповільнення потенційного зростання ВВП, проте чим більше жінок залучено у трудовий процес, тим більше зростання можна досягнути.

Вплив зовнішньої міграції на низький рівень залученості жінок може проявлятися у вирівнюванні залученості жінок до трудових відносин за рахунок набуття закордонного досвіду і під впливом загальносвітових тенденцій рівних можливостей жінок і чоловіків на ринку праці.

Особливої уваги у даному контексті заслуговують такі показники:

- 1) частка зайнятого населення жіночої статі;
- 2) рівень заробітних плат жінок порівняно з чоловіками;
- 3) рівень безробіття жінок порівняно з рівнем безробіття чоловіків.

В Україні порівняно з державами-сусідами жінки беруть меншу участь у робочій силі – 52,9% жінок порівняно із 64,0% чоловіків. Це можна пояснити ускладненим доступом у нашої країни до послуг із догляду за дітьми та низькою поширеністю часткових та дистанційних форм зайнятості.

Що стосується решти аналізованих країн, то в них розрив у зайнятості населення чоловічої і жіночої статей ще вищий. У Польщі працюють 46,4% жінок і 63% чоловіків у віці старше 15 років. В Італії зайняті 36,7% жінок і 53,8% чоловіків. Методологія Федеральної служби державної статистики Росії є відмінною й урахує співвідношення чоловіків і жінок у складі зайнятого населення, цей показник включає 48,7% жінок і 51,3% чоловіків (разом 100%).

Багато дискусій викликає також показник рівня заробітних плат жінок порівняно з чоловіками. Варто зазначити, що для всіх аналізованих країн розмір заробітної плати чоловіків перевищує розмір заробітної плати жінок. Найбільша різниця спостерігається у Російській Федерації і становить 28,3%, дещо нижча в Україні – 21,8%, найнижча в Італії та Польщі – 11,5% та 5,6% відповідно.

Рівень безробіття жінок порівняно з чоловіками в аналізованих країнах не має загальної тенденції. Жіноче безробіття є нижчим від чоловічого у таких країнах, як Україна (7,8% порівняно із 9,1%) та Російська Федерація (4,4% порівняно із 4,8%). Для Польщі та Італії показники жіночого безробіття перевищують чоловічі: Польща – 3,6% порівняно із 3% та Італія – 11,1% порівняно із 9,1%.

З огляду на наведені дані, найбільшу проблему для України являє собою доволі велика різниця в оплаті праці між жінками і чоловіками у силу досі закорінених гендерних стереотипів. Прем'єр-міністр України Денис Шмигаль вважає необхідною подальшу роботу для досягнення фактичної гендерної рівності на ринку праці в Україні. За його словами, «розширення прав і можливостей та досягнення рівноправності має суттєвий позитивний вплив на всі сфери і сприяє економічному зростанню країни загалом» [15].

Отже, співробітництво України з країнами ЄС у сфері зовнішньої трудової міграції населення України можна розглядати як інструмент подолання або пом'якшення негативних характеристик сучасного ринку праці в Україні, зокрема:

- 1) невідповідності навичок шукачів роботи тим вимогам, які встановлюють роботодавці шляхом оптимізації освітніх програм, державного фінансування освітніх послуг інструментами державної політики відповідно до потреб внутрішнього та зовнішнього ринків;
- 2) низької продуктивності праці шляхом привнесення в Україну іноземного досвіду, кваліфікації, специфічних навичок, набутих за кордоном;
- 3) скорочення та старіння населення шляхом впливу на рівень народжуваності та тривалість життя за рахунок підвищення рівня життя населення, доходів за рахунок переказів трудових мігрантів;
- 4) низького рівня участі жінок у робочій силі шляхом вирівнювання залученості жінок до трудових відносин за рахунок набуття закордонного досвіду та під впливом світових тенденцій.

Як бачимо, частина вищезазначених позитивних ефектів зовнішньої трудової міграції, що мають нести довгостроковий вплив на економіку України, можлива лише за умови привабливості для мігрантів перспективи повернення додому і вітчизняного працевлаштування.

Висновки. Таким чином, трудова міграція є більш ефективною та може сприяти виконанню ЦСР 8, якщо вона розглядається як тимчасове явище і за нею слідує повернення трудових мігрантів на батьківщину. У такому разі Україна зможе скористатися вигодами іноземного досвіду, знань та кваліфікацій, що сприятиме підвищенню продуктивності праці, зниженню безробіття, збільшенню частки зайнятого населення, у тому числі жіночої статі.

Список використаних джерел:

1. Національна доповідь «Цілі сталого розвитку: Україна». Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, 2017. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=938d9df1-5e8d-48cc-a007-be5bc60123b8&tag=TSiliStalogoRozvitku> (дата звернення: 19.03.2021).
2. Weizsäcker Ernst Ulrich von, Wijkman Anders. Come On! Capitalism, Short-termism, Population and the Destruction of the Planet. A Report to the Club of Rome. 2018. 204 p. DOI: 10.1007/978-1-4939-7419-1.
3. Ціль сталого розвитку 8 «Гідна праця та економічне зростання». *Представництво ООН в Україні* : вебсайт. URL: <https://ukraine.un.org/uk/sdgs/8/key-activities> (дата звернення: 21.03.2021).
4. Моніторинговий звіт «Цілі сталого розвитку – Україна. ЦСР 8: Гідна праця та економічне зростання». Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, 2018. 96 с. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/> (дата звернення: 19.03.2021).
5. Виступ Голови НБУ на Щорічній дослідницькій конференції Національного банку України та Національного банку Польщі «Ринок праці та монетарна політика». Національний банк України, 2020. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/vistup-golovi-nbu-na-schorichniy-doslidnitskiy-konferentsiyi-natsionalnogo-banku-ukrayini-ta-natsionalnogo-banku-polschirinok-pratsi-ta-monetarna-politika> (дата звернення: 02.04.2021).
6. Про зовнішню трудову міграцію : Закон України від 27 грудня 2019 р. № 761- VIII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/761-19#Text> (дата звернення: 26.03.2021).
7. Працевлаштування громадян суб'єктами господарювання, що надають послуги з посередництва у працевлаштуванні, у тому числі у професійному розрізі. *Державна служба зайнятості* : вебсайт. URL: <https://www.dcz.gov.ua/analytics/69> (дата звернення: 11.04.2021).
8. Результати оперативно-службової діяльності за 2020 рік. *Державна прикордонна служба* : вебсайт. URL: <https://dpsu.gov.ua/ua/potochniy-rik/> (дата звернення: 11.04.2021).
9. Статистичний бюлетень «Зовнішня трудова міграція населення 2015–2017». *Державна служба статистики України* : вебсайт. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/pub111_u.htm (дата звернення: 12.04.2021).

10. Аналітична записка «Скільки українців поїхало за кордон і що державі з цим робити», 2018. *Центр економічної стратегії* : вебсайт. URL: <https://ces.org.ua/migration/> (дата звернення: 12.04.2021).
11. Measuring population ageing: an analysis of the Global Burden of Disease Study 2017 / A.Y.Chang et al. *Lancet Public Health*. 2019. P. 159–167. DOI: 10.1016/S2468-2667(19)30019-2.
12. Ситуація на ринку праці та діяльність Державної служби зайнятості у 2020 році. *Державна служба зайнятості* : вебсайт. URL: <https://www.dcz.gov.ua/analitics/67> (дата звернення: 12.04.2021).
13. Перекази в Україну: скільки коштів перераховують з-за кордону. *Аналітичний портал «Слово і діло»* : вебсайт. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/01/26/infografika/finansy/perekazy-ukrayinu-skilky-koshtiv-pererakhovuyut-kordonu> (дата звернення: 19.04.2021).
14. Воронін М. Українці старіють швидше за жителів більшості інших країн. *BBS News Україна* : вебсайт. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-47573333> (дата звернення: 19.04.2021).
15. Губенко Д. Шмигаль заявив про дискримінацію жінок на ринку праці в Україні. *Deutsche Welle*. URL: <https://www.dw.com/uk/shmyhal-zaiavyv-pro-dyskryminatsiiu-zhinok-na-rynku-pratsi-v-ukraini/a-55721383> (дата звернення: 19.04.2021).

References:

1. Ministerstvo ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrainy (2017) *Natsionalna dopovid «Tsili Staloho Rozvytku: Ukraina»* [National Report "Sustainable Development Goals: Ukraine"]. Available at: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=938d9df1-5e8d-48cc-a007-be5bc60123b8&tag=TSiliStalogoRozvytku> (accessed 19 March 2021).
2. Weizsäcker Ernst Ulrich von, Wijkman Anders (2018) *Come On! Capitalism, Short-termism, Population and the Destruction of the Planet. A Report to the Club of Rome*. 204 p. DOI: 10.1007/978-1-4939-7419-1.
3. Predstavnytstvo OON v Ukraini (2021) *Tsil staloho rozvytku 8 «Hidna pratsia ta ekonomichne zrostannia»* [Sustainable Development Goal 8 "Decent work and economic growth"]. Available at: <https://ukraine.un.org/uk/sdgs/8/key-activities> (accessed 21 March 2021).
4. Ministerstvo ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrainy (2018) *Monitorynhovyi zvit «Tsili Staloho Rozvytku – Ukraina. TsSR 8: Hidna pratsia ta ekonomichne zrostannia»* [Monitoring report "Sustainable Development Goals - Ukraine. SDG 8: Decent Work and Economic Growth"]. 96 p. Available at: <https://www.me.gov.ua/Documents/> (accessed 19 March 2021).
5. Natsionalnyi bank Ukrainy (2020) *Vystup Holovy NBU na Shchorichnii doslidnytskii konferentsii Natsionalnoho banku Ukrainy ta Natsionalnoho banku Polshchi "Rynok pratsi ta monetarna polityka"* [Speech by the Chairman of the NBU at the Annual Research Conference of the National Bank of Ukraine and the National Bank of Poland "Labor Market and Monetary Policy"]. Available at: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/vistup-golovi-nbu-na-schorichnii-doslidnitskiy-konferentsiyi-natsionalnogo-banku-ukrayini-ta-natsionalnogo-banku-polschi-rynok-pratsi-ta-monetarna-polityka> (accessed 02 April 2021).
6. Verkhovna Rada Ukrainy (2019) *Pro zovnishniu trudovu mihratsiiu : Zakon Ukrainy vid 27 hrudnia 2019 r. No 761-VIII* [On external labor migration: Law of Ukraine of December 27, 2019 No 761-VIII]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/761-19#Text> (accessed 26 March 2021).
7. Derzhavna sluzhba zainiatosti (2021) *Pratsevlashtuvannia hromadian subiektamy hospodariuvannia, shcho nadaiut posluhy z poserednytstva u pratsevlashtuvanni, u tomu chysli u profesiinomu rozrizi* [Employment of citizens by business entities that provide employment mediation services, including in the professional context]. Available at: <https://www.dcz.gov.ua/analitics/69> (accessed 11 April 2021).
8. Derzhavna prykordonna sluzhba (2021) *Rezultaty operativno-sluzhbovoi diialnosti za 2020 rik* [Results of operational and service activities for 2020]. Available at: <https://dpsu.gov.ua/ua/potochniy-rik/> (accessed 11 April 2021).
9. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2018) *Statystychnyi biuletyn «Zovnishnia trudova mihratsiia naseleння 2015–2017»* [Statistical bulletin "External labor migration 2015–2017"]. Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ11_u.htm (accessed 12 April 2021).
10. Tsentr ekonomichnoi stratehii (2018) *Analitichna zapyska «Skilky ukraintsiv poikhalo za kordon i shcho derzhavi z tsym robyty»* [Analytical note "How many Ukrainians went abroad and what should the state do with it"]. Available at: <https://ces.org.ua/migration/> (accessed 12 April 2021).
11. Chang A.Y. and others (2019) Measuring population ageing: an analysis of the Global Burden of Disease Study 2017. *Lancet Public Health*. P. 159–167. DOI: 10.1016/S2468-2667(19)30019-2.
12. Derzhavna sluzhba zainiatosti (2021) *Cytuatsiia na rynku pratsi ta diialnist Derzhavnoi sluzhby zainiatosti u 2020 rotsi* [The situation on the labor market and the activities of the State Employment Service in 2020]. Available at: <https://www.dcz.gov.ua/analitics/67> (accessed 12 April 2021).
13. Analitichnyi portal «Slovo i dilo» (2021) *Perekazy v Ukrainu: skilky koshtiv pererakhovuiut z-za kordonu* [Transfers to Ukraine: how much money is transferred from abroad]. Available at: <https://www.slovoidilo.ua/2021/01/26/infografika/finansy/perekazy-ukrayinu-skilky-koshtiv-pererakhovuyut-kordonu> (accessed 19 April 2021).
14. Voronin M. (2019) *Ukrainci stariut shvydshe za zhyteliv bilshosti inshykh krain* [Ukrainians are aging faster than people in most other countries]. *BBS News Ukraina* [BBS News Ukraine] (electronic journal). Available at: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-47573333> (accessed 19 April 2021).
15. Hubenko D. (2020) *Shmyhal zaiavyv pro dyskryminatsiiu zhinok na rynku pratsi v Ukraini* [Shmygal claimed discrimination against women in the labor market in Ukraine]. *Deutsche Welle* (electronic journal). Available at: <https://www.dw.com/uk/shmyhal-zaiavyv-pro-dyskryminatsiiu-zhinok-na-rynku-pratsi-v-ukraini/a-55721383> (accessed 19 April 2021).

**ИССЛЕДОВАНИЕ РЫНКА ТРУДА В УКРАИНЕ И СТРАНАХ –
РЕЦИПИЕНТАХ УКРАИНСКИХ ТРУДОВЫХ МИГРАНТОВ
В КОНТЕКСТЕ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ**

Аннотация. В статье применен комплексный подход к исследованию проблемы влияния трудовой миграции на реализацию Цели устойчивого развития 8 «Достойный труд и экономический рост», основанный на теории трудовой миграции и концепции устойчивого развития. В результате выполнения исследования предложена система показателей, которая включает четыре группы, соответствующие актуальным проблемам на рынке труда Украины. С помощью предложенной системы показателей исследовано влияние трудовой миграции населения на современные проблемы рынка труда Украины, к которым относятся: несоответствие навыков соискателей тем требованиям, которые предъявляют работодатели; низкая производительность труда; сокращение и старение населения; низкий уровень участия женщин в рабочей силе. Указанные проблемы исследованы на примере Украины и стран – реципиентов украинских трудовых мигрантов.

Ключевые слова: устойчивое развитие, рынок труда, трудовая миграция, производительность труда, работодатель.

**RESEARCH OF LABOR MARKET IN UKRAINE AND RECIPIENT COUNTRIES
OF UKRAINIAN LABOR MIGRANTS IN THE CONTEXT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT**

Summary. The article applies a comprehensive approach to the research of the impact of labor migration on the implementation of Sustainable Development Goals 8 "Decent work and economic growth", which is based on the theory of labor migration and the concept of sustainable development; a system of indicators describing the problems in the labor market of the country of origin of migrant workers is proposed.

As a result of the research, a system of indicators was proposed, which includes four groups that meet the current problems in the labor market of Ukraine. Using the proposed system of indicators, we investigated the impact of labor migration on the current problems of the labor market of Ukraine, which include: 1) the inconsistency of skills of job seekers to the requirements set by employers; 2) low productivity; 3) population reduction and aging; 4) low level of women's participation in the labor force. These problems were researched on the example of Ukraine and the recipient countries of Ukrainian labor migrants (in Poland, the Russian Federation and Italy).

As part of the analysis of the first problem, the following indicators were researched: the level of coverage of the population with higher education, the unemployment rate, the share of those employed with higher education. To address the second problem, the labor productivity index and the competitiveness index were used, namely its sub-index "labor market efficiency". The third problem was analyzed using indicators of natural growth, population decline, 65+ age, life expectancy and Lancet aging rating. To analyze the fourth problem, the proportions of the employed female population, the level of wages and the unemployment rate of women and men were used in comparison with similar indicators of men.

This system can be successfully used for comparative analysis of labor market characteristics of donor countries and recipient countries of migrant workers.

We concluded that labor migration is more effective and can contribute to the implementation of Goal 8 if it is considered a temporary phenomenon and is followed by the return of migrant workers to their homeland. In this case, Ukraine will be able to take advantage of foreign experience, knowledge and skills, which will increase productivity, reduce unemployment, increase the share of the employed women.

Key words: sustainable development, labor market, labor migration, labor productivity, employer.